

НЕПРОЦЕСУАЛЬНІ ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Геннадій Євгенович БЕРШОВ,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінально-правових
дисциплін факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ
orcid.org/0000-0002-3439-5544*

Форми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні в загальній теорії криміналістики прийнято тлумачити по-різному. Приміром, на думку Б.В. Романюка, це «те, чим саме виражається їх сукупний продукт, а носіїв цих знань відносити до суб'єктів їх застосування» [1, с. 10]. Форми використання спеціальних знань під час досудового розслідування, зокрема військових злочинів, прийнято виокремлювати за певними критеріями. Зокрема, це визначеність в положеннях кримінального процесуального законодавства України, обов'язковість їх використання, спрямованість, суб'єкти використання тощо.

Наприклад, в науковій фаховій літературі можна зустріти пропозицію систематизувати форми використання спеціальних знань під час досудового розслідування наступним чином:

«– безпосередні, тобто такі, що безпосередньо спрямовані на збирання й отримання доказів та опосередковані, тобто ті, що сприяють збиранню і оцінці доказів;

– обов'язкові (наприклад, обов'язкове призначення експертизи, обов'язкова участь педагога або психолога) та факультативні (наприклад, отримання консультацій у спеціаліста)» [2, с. 107–108; 3, с. 192].

Проте найбільш розповсюдженим і часто вживаним критерієм є урегульованість кримінальним процесуальним законодавством. За вказаним критерієм розрізняють процесуальну та непроцесуальну форми використання спеціальних знань. Останню ще прийнято йменувати організаційною формою. Оскільки предметом представленого дослідження є непроцесуальна (організаційна) форма використання спеціальних знань, зупинимося детальніше на її висвітленні з урахуванням специфіки розслідування військових злочинів.

До непроцесуальних форм використання спеціальних знань у криміналістиці прийнято відносити «проведення ревізій, аудиторських перевірок та попереднього дослідження об'єктів, консультації спеціалістів» [3, с. 191]. Вказане твердження потребує певних уточнень. Зокрема, отримання консультацій на стадії досудового розслідування, дійсно, є непроцесуальною (організаційною) формою використання спеціальних знань. Утім, на стадії судового провадження отримання «усних консультацій або письмових роз'яснень спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань» під час дослідження доказів судом є процесуальною формою використання спеціальних знань, про що йдеться в ст. 360 КПК України [4].

Разом із тим проведення інвентаризацій, ревізій, аудиторських перевірок є організаційною формою використання спеціальних знань, у той як «витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок» (ст. 93 КПК України) [4] є процесуальною формою використання спеціальних знань. Щодо отримання висновків спеціаліста, то під час досудового слідства це є організаційною формою використання спеціальних знань, а під час дізнання – процесуальною.

Іншими словами, організаційні (непроцесуальні) форми використання спеціальних знань під час розслідування військових злочинів визначаються в нормативно-правових актах підзаконного характеру та спрямовані на організацію досудового розслідування. При цьому вони жодним чином не суперечать процесуальним формам використання спеціальних знань, вони виконують допоміжну функцію по відношенню до них і спрямовані на їх забезпечення. Проте існує тонка межа між процесуальними й організаційними формами використання спеціальних знань залежно від стадії кримінального провадження та форми досудового розслідування.

Більше за все, варто погодитися з думкою В.С. Кузьмічова та І.В. Пирога з приводу того, що «непроцесуальні форми використання спеціальних знань не можна виключити із кримінального процесу, тому що вони існують і успішно застосовуються для повного, всебічного й об'єктивного дослідження обставин справи» [5, с. 29].

До організаційної форми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, зокрема й під час досудового розслідування військових злочинів, прийнято відносити «довідково-консультаційну діяльність; ревізії та перевірки за обліками» [6, с. 47; 7].

Під час розслідування військових злочинів працівникові органу досудового розслідування варто з'ясувати та підтвердити доказами обставини, які визначають порядок проходження військової служби в конкретному підрозділі в певний період. Для цього нерідко слід звертатися до фахівців у галузі військового права чи організації проходження та несення військової служби. Ба більше, потрібно з'ясувати: якими нормативно-правовими актами регулюються окремі сфери військової служби; яким чином оформлюються та відповідно фіксуються військові накази; які умови зберігання військової техніки, майна та обладнання; які правила експлуатації військової техніки тощо.

З метою з'ясування вказаних обставин рекомендується використовувати таку непроцесуальну (організаційну) форму застосування спеціальних знань як звернення до обізнаної особи для отримання консультації. Зокрема, як указує А. Таранова, «консультації спеціаліста – це науково обґрунтовані роз'яснення і поради, які засновані на спеціальних знаннях спеціаліста, повідомляються в усній або письмовій формі та потребують відображення у процесуальних документах» [8, с. 200]. При цьому, як відзначає науковець, перевагою консультації спеціаліста є «оперативне отримання інформації стосовно наукових та практичних положень, коментування окремих інформативних позицій, які цікавлять сторони кримінального провадження, або встановлення нових фактів, важливих для з'ясування обставин кримінального провадження» [8, с. 200].

Разом із тим ще однією характерною для розслідування військових злочинів організаційною формою використання спеціальних знань є здійснення перевірки за базами даних.

Отже, одним із способів оптимізації кримінального провадження щодо військових злочинів є використання спеціальних знань під час їх розслідування. За урегульованістю кримінальним процесуальним законодавством прийнято розрізняти процесуальну та непроцесуальну форми використання спеціальних знань.

Організаційні (непроцесуальні) форми використання спеціальних знань під час розслідування військових злочинів визначаються в нормативно-правових актах підзаконного характеру та спрямовані на організацію досудового розслідування. При цьому вони жодним чином не суперечать процесуальним формам використання спеціальних знань, вони виконують допоміжну функцію по відношенню до них і спрямовані на їх забезпечення. Проте існує тонка межа між процесуальними й організаційними формами використання спеціальних знань залежно від стадії кримінального провадження та форми досудового розслідування. Для розслідування військових злочинів характерними є такі організаційні (непроцесуальні) форми використання спеціальних знань: звернення до обізнаної особи для отримання консультації

(консультативної допомоги); здійснення перевірки інформації за базами даних.

Список використаних джерел:

1. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2002. 20 с.
2. Мединська Л.В. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 2 (5). С. 278–286.
3. Бишевець О.В. Використання спеціальних знань у доказуванні в кримінальних провадженнях. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 187–193.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
5. Кузьмічов В.С., Пиріг І.В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетровськ, держ. ун-т внутр, справ, 2008. 168 с.
6. Пілжов Ю.О. Використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4 (20). С. 240–245.
7. Садчікова К.А. Використання спеціальних знань на стадії досудового розслідування (процесуальний аспект): дис.... д-ра філософії: 12.00.09. Одеса, 2017. 233 с.
8. Таранова А. Форми використання спеціальних знань у розслідуванні неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 198–203. DOI [https:// doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.34](https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.34).